

Наталія Валеріївна Єзерська,
практичний психолог УФМЛ, здобувач
Київського Національного університету
імені Т. Шевченка,
м. Київ, Україна

УДК 316.6:316.4:159.928

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

В статті розкривається проблема здійснення соціально-психологічного супроводження одарених учасників. Приводиться приклад єдності процесу адаптації, який має п'ять етапів. В статті перераховуються і аналізуються види одареності, де акцентується увага на понятті «інтелектуальна одареність». Автор на особистому досвіді показує носіїв інтелектуальної одареності.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, одареність, здібності, психологічне супроводження.

The article deals with the problem of implementation of social and psychological support for gifted students. An example is the unity of the adaptation process, which has five stages. The paper identifies and analyzes the types of giftedness, where the focus is on the concept of "intellectual giftedness." The author on personal experience shows carriers of intellectual giftedness.

Key words: socio-psychological adaptation, talent, ability, psychological support.

Складність сучасного життя та динамічність розвитку суспільства сприяє тому, що кожна цивілізована держава дбає про своє майбутнє, фундамент якого закладають обдаровані учні. Безпосередній зв'язок виховання з процесом державотворення та національного відродження України надає йому особливої актуальності.

Сьогодні вірними залишаються слова одного з найбільш авторитетних фахівців в сфері теорії автоматичного регулювання Роберта Калаба, який зазначав у 1962 р.: «у цей час ми можемо сказати, що адаптивне регулювання є таємниця, загорнута в головоломку, заховану всередині загадки» [3]. Процес адаптації супроводжує людину з моменту її народження (тобто, виходу з лона матері як автономного, самостійного організму) і до смерті. Процес адаптації нероздільний з поняттям «життя».

Важливими факторами, що поліпшують соціально-психологічну адаптацію в колективах, є соціальна згуртованість, здатність будувати міжособистісні відносини, а також можливість до відкритої комунікації.

Стає очевидно, що без досліджень психічної адаптації неповним буде розгляд будь-якої проблеми психічної невідповідності, а аналіз описаних аспектів адаптаційного процесу постає невід'ємною частиною психології людини.

У процесі соціальної адаптації, під час послідовного переходу з одного етапу на інший, різні компоненти (емоційний, когнітивний і поведінковий) набувають неоднакову значущість. Навантаження переходить з одного рівня на інший, залежно від тих завдань, що доводиться розв'язувати особистості у процесі побудови нової системи взаємодії з середовищем. Межі між послідовними стадіями процесу можуть бути досить розмитими, проте компонент, що містить більше навантаження на певному етапі більш яскраво виражений. За поділом внутрішніх ресурсів особистості між емоційним, когнітивним і поведінковим компонентами можна визначити етап процесу адаптації особистості у конкретний момент часу.

В єдиному процесі соціальної адаптації виділяються п'ять взаємопов'язаних етапів: 1) первинна реакція на зміни; 2) орієнтування; 3) внутрішня переробка та осмислення; 4) дії, спрямовані на зміну; 5) продуктивна взаємодія.

Таким чином, *проблема соціально-психологічної адаптації* містить важливу сферу наукових досліджень, розташовану на стику різних галузей знання, що набувають у сучасних умовах більшої значущості. У зв'язку з цим адаптаційну концепцію можна розглядати як один із перспективних підходів до комплексного вивчення людини.

Метою соціально-психологічного супроводу обдарованих учнів має стати створення такої системи навчання і виховання, коли учень є не об'єктом, а суб'єктом педагогічного процесу; коли йому не прищеплюють необхідні якості, а супроводжують його природний розвиток та створюють умови для повноцінного розкриття потенціалу, а також надають необхідну психолого-педагогічну підтримку.

Для того, щоб правильно організувати психолого-педагогічний супровід обдарованих учнів, необхідно визначитися з поняттям обдарованості.

Таємниця обдарованості досі не розкрита. Педагоги і психологи шукають способи діагностики, розвитку та реалізації обдарованих та здібних учнів. Існує безліч класифікацій обдарованості, описано характерні ознаки обдарованих дітей, розроблено інтегровані показники творчої обдарованості, але ці учні «не вписуються» в жодну схему, систему та модель.

Обдарована дитина – це дитина, яка вирізняється яскравими, очевидними, іноді визначними досягненнями, або має внутрішні задатки для таких досягнень у певному виді діяльності.

Обдарованість дитини іноді важко відрізнити від навченості, що є результатом підвищеної уваги батьків і вчителів до розвитку дитини. Це яскраво виявляється у процесі порівняння рівня розвитку дітей із сімей з високим соціальним та освітнім статусом і дітей з родин, які не приділяють дитині належної уваги.

О. Кульчицька стверджує, що обдарованість – це складне, комплексне явище, що містить набір когнітивних, сенсорних та особистісних якостей людини. На її думку, поняття обдарованості містить такі основні компоненти, як: високий інтелектуальний рівень, здібність людини до творчості та наполегливість, що становить основну якість особистості, бажання досягти успіху, емоційна захопленість справою та інтерес до тієї галузі знань, якою займається людина [2].

Учені виділяють декілька видів обдарованості: інтелектуальну, академічну, художню, організаторську, психомоторну або спортивну. Серед виокремлених дослідниками видів обдарованості особливе місце належить інтелектуальній, що визначає здатність дитини до оволодіння знаннями у процесі навчання.

Поняття «інтелектуальна обдарованість» пов'язано з поняттям «інтелектуальні здібності». Так, інтелект кожної людини є індивідуальною системою її розумових здібностей і виражається в діяльності, або в уміннях, що відображаються в діяльності. За діяльністю (а за певних умов і за її наслідками) можна зробити висновок про інтелектуальні здібності і протікання розумових процесів у людини. Однак рівень окремих здібностей особистості ще не засвідчує рівень її інтелектуального розвитку в цілому [4].

Необхідно розрізнити обдарованість та прискорення темпів розвитку дитини, що може виявитися тимчасовим. Така «талановитість» швидко згасає, оскільки відсутній прояв творчого компонента або його розвиток був несвоечасним. Іноді дитина є носієм «прихованої обдарованості» (відсутність яскраво

виражених ознак талановитості), що може бути спричинено негативним ставленням дорослих до успіхів дитини або її побоюванням бути неправильно зрозумілою. Тому в дошкільному дитинстві складно спрогнозувати талановитість, оскільки ознаки обдарованості можуть бути ознаками швидкого темпу розвитку дитини.

До ранніх виявів обдарованості дитини належать:

- енергійність, значна фізична, розумова та пізнавальна активність, порівняно низька втомлюваність і потреба у відпочинку;
- раннє освоєння навичок ходьби та інших рухів;
- інтенсивний розвиток мовлення;
- допитливість, прагнення до експериментування;
- легке і швидке засвоєння та використання нової інформації;
- ранній інтерес до читання, часто – самостійне опанування його.

До нашого навчального закладу вступають діти підліткового віку переважно зі свідомим вибором фізико-математичного напрямку, складають іспити з фізики, математики та проходять тестування з методики визначення загальних розумових здібностей (за Р. Вандерлік). Метою обробки результатів є визначення інтегрального показника загальних розумових здібностей (Іп).

У вихованні обдарованих дітей-підлітків важлива роль належить батькам і вчителям, які повинні створити умови для їхнього гармонійного розвитку: атмосферу любові, довіри, уваги до потреб та інтересів.

Не менш важливою є спеціальна підготовка вчителів до роботи з обдарованими дітьми. Вони повинні бути чуйними, доброзичливими, уважними, емоційно стабільними, мати динамічний характер і почуття гумору, позитивне самосприйняття. Невпевнені в собі, схильні переносити власні проблеми на дітей, емоційно нестійкі вчителі можуть завдати їм шкоди, адже обдаровані діти – не просто носії таланту, а насамперед люди. У загальному їхньому розвитку більше спільного зі звичайними людьми, ніж відмінного. Разом з тим відношення до обдарованих людей є однією із суттєвих характеристик суспільства.

Обов'язковим компонентом психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів є робота з батьками, вихователями та вчителями, оскільки від них залежить не лише успішний розвиток здібностей та схильностей дитини, а і гармонійність її особистості.

У нашому ліцеї-інтернаті учні звертаються до психолога з такими проблемами: міжособистісні відносини; перше кохання, припинення відносин з коханою людиною; конфлікти з питань побуту в кімнатах, де проживають підлітки; конфлікти з учителями (учні вважають, що їх недооцінюють). Ці проблеми підвищують тривожність підлітків. Також на емоційний стан учнів впливає значний об'єм домашнього завдання, що потрібно встигнути виконати, тому що кожен учитель-предметник суворо вимагає виконання завдань у повному обсязі.

Психологу в спілкуванні з підлітком потрібно допомогти визначитися з пріоритетами і розв'язати особистісні проблеми. Ми розпочинаємо знайомство з дітьми через групові інтерактивні заняття, на яких учні сприймають психолога як старшого товариша і частіше після навчальних занять звертаються за допомогою в їх розв'язанні.

Досить часто такі діти мають виражені проблеми в емоційному розвитку. Завдання психолога разом з вихователем, учителем-предметником та батьками забезпечити для учня можливість змістовного спілкування завдяки залученню його до позакласної та позашкільної діяльності, відвідування факультативів за інтересами, проведення тренінгів спілкування, а іноді й до індивідуальної корекційної діяльності.

Успішний вчитель для обдарованих підлітків – це не лише чудовий вчитель-предметник, який глибоко знає і любить свій предмет, це людина, яка володіє якостями, важливими у спілкуванні з обдарованими учнями. Вчитель може не лише розкрити в учня здібності та любов до предмету, а і відвернути бажання його вивчати.

Допомогти вчителю в розвитку таких якостей можна за допомогою інтерактивних занять.

У нашому навчальному закладі не лише відмінники готуються до МАН та олімпіадних змагань, а й ті, які цікавляться конкретними предметами. Учні мають можливість бути слухачами різних спецкурсів, факультативів, що проводять досвідчені вчителі та науково-педагогічні працівники вищої школи. Безперечно, однією з важливих технологій у роботі з обдарованими учнями є індивідуальна та пошуково-дослідницька діяльність.

Під час підготовки дітей до олімпіад та МАН, використовуються зв'язки «учень – учень», «учень – батьки», «учень – вчитель», «учень – психолог».

Перед олімпіадними змаганнями з учасниками олімпіади проводяться інтерактивні заняття (час проведення 1–2 години).

Головною метою у психологічному супроводі учасників предметних олімпіад є збереження психічного та психофізичного здоров'я, попередження та подолання будь-яких відхилень в особистісному розвитку, сприяння процесу адаптації та засвоєння соціальних цінностей і механізмів життєтворчості.

Таким чином, діяльність психологічної служби ліцею вибудовується так, щоб сприяти становленню особистості, як творця і проектувальника власного життя, гармонізації та гуманізації взаємин між учнями і вчителями, ліцеєм і родиною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистого життєвого шляху.

Отже, обдарованість – це системна якість психіки, що розвивається упродовж життя людини та визначає можливість досягнення більш високих результатів в одному або декількох видах діяльності, порівняно з іншими людьми.

Використані літературні джерела

1. *Гильбух Ю. З.* Внимание одаренные дети [Текст] / Ю.З.Гильбух. – М., Знание, 1991.

2. *Кульчицька О. І.* Одаренность как психологическая проблема // Практична психологія та соціальна робота [Текст] / О. І. Кульчицька, – 2001. – № 7,8. – С. 28–30.

3. *Москаленко В. В.* Соціальна психологія [Текст] / В. В. Москаленко. – К., Центр навчальної літератури, 2008.

4. *Янковчук М. М.* Розвиток обдарованості: практичний досвід [Текст] // М. М. Янковчук // Обдарована дитина. – 2007. – № 9. – С. 48–54.

